

Belgische nationale strategie inzake bestuivers 2021-2030

Samenwerken voor gezonde ecosystemen, betere voedselproductie en menselijk welzijn.

I. Voorwoord

Bestuiving is fundamenteel voor de biodiversiteit en voor verschillende andere ecosysteemdiensten. Bestuivers omvatten een breed scala van diersoorten, in het bijzonder insecten, waarvan bijen, zweefvliegen, dag- en nachtvlinders de belangrijkste zijn. Zij houden de diversiteit aan wilde bloemen in stand en ondersteunen gezonde ecosystemen, met name door hun sleutelrol in de voortplanting van planten waarmee ze de productie van vruchten en zaden bevorderen waarvan vogels en andere dieren afhankelijk zijn. Ze spelen een sleutelrol in de voedselproductie en de voedselkwaliteit, en vormen zo echte bondgenoten voor onze landbouwers. Bestuivers geven vorm aan ons platteland en worden sterk gewaardeerd door het publiek¹.

Het dient echter te worden vermeld dat de achteruitgang van bestuivers in België reëel is en dat er dringend een gemeenschappelijke aanpak nodig is om de negatieve trend om te buigen. De situatie bijzonder zorgwekkend en dringend voor de wilde bestuivers. Van de 381 soorten **wilde bijen** waargenomen in België is meer dan een derde verdwenen of in zekere mate bedreigd (45 soorten uitgestorven en 113 bedreigd). De overige soorten worden beschouwd als niet bedreigd, of er zijn onvoldoende gegevens beschikbaar om hun staat van instandhouding te kunnen beoordelen². **Zweefvliegsoorten** (een familie van vliegen, Diptera) vertonen een dalende trend en meer dan 50 van de ongeveer 320 soorten zijn bedreigd³. In ons land zijn 2423 soorten **dagvlinders en nachtvlinders** vastgesteld, en ongeveer een derde tot de helft van de soorten is verdwenen of bedreigd⁴.

De bestanden van **honingbijenkolonies** hebben te kampen met ruimtelijk variërende sterftcijfers⁵, vooral na de winter, waarvan de oorzaken onlangs in België werden onderzocht. In sommige regio's slagen imkers erin het bestand van gedomesticeerde honingbijen in stand te houden en zelfs uit te breiden, vaak ten koste van honingproductie omdat het enige tijd duurt om de productie in een kolonie weer op gang te brengen.

In 2016 sloot België zich aan bij een internationale 'Coalition of the Willing on Pollinators'⁶. Zo verbond het zich ertoe actie te ondernemen om bestuivers en hun habitats te beschermen en zo

¹ IPBES (2016). The assessment report of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services on pollinators, pollination and food production. S.G. Potts, V. L. Imperatriz-Fonseca, en H. T. Ngo (reds). Secretariaat van het intergouvernementeel platform voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten (IPBES), Bonn, Duitsland. 552 blz. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3402856>

² Drossart M., Rasmont P., Vanormelingen P., Dufrêne M., Folschweiller M., Pauly A., Vereecken N. J., Vray S., Zambra E., D'Haeseleer J. & Michez D. 2019. Rode Lijst van bijen in België. Belgisch Wetenschapsbeleid 2018 (BRAIN-be - (Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks). Mons: Presse universitaire de l'Université de Mons. 140 pp.

^{3,4} Peeters M., Franklin A. & Van Goethem J., 2003. Biodiversiteit in België. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel, 416 pp.

⁵ <https://www.honeybeevalley.eu/newsflash/wintersterfte-2019-2020-eerste-resultaten>

⁶ <https://promotepollinators.org/>

hun achteruitgang te stoppen en om te buigen, 'door strategieën voor bestuivers te ontwikkelen, te faciliteren (als dat nog niet is gebeurd) en uit te voeren'.

De Werkgroep Bestuivers is een expertgroep opgericht en gemandateerd door het Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid (CCIM) om informatie en advies te bieden over beleid inzake bestuivers en bestuiving. In oktober 2012 heeft de Interministeriële Conferentie voor het Leefmilieu (ICL) de Werkgroep Bestuivers verzocht aanbevelingen te doen voor maatregelen die nodig zijn voor het behoud van bestuivers en bestuiving. Geïnspireerd door voorbeelden in de buurlanden en voortbouwend op eerdere actieplannen stelt de Werkgroep Bestuivers hierbij een reeks aanbevelingen voor als een stap in de richting van een nationale strategie. Een dergelijke strategie zou immers voor de nodige samenhang en samenwerking tussen alle belanghebbenden zorgen en tegelijk de flexibiliteit bieden die vereist is om zich op de gewestelijke en sectorale omstandigheden af te stemmen.

De maatregelen⁷ zijn gegroepeerd volgens drie pijlers: (1) de landbouw en tuinbouw bestuiversvriendelijk maken; (2) steden, infrastructuur en open ruimtes bestuiversvriendelijk maken; (3) de kennis en het bewustzijn over de toestand van bestuivers en over de oorzaken van hun achteruitgang verbeteren.

II. Objectieven

We streven naar een toekomst waarin bestuivers goed gedijen en hun cruciale functies kunnen vervullen ten voordele van onze biodiversiteit, de gezondheid van het ecosysteem, de voedselproductie en het menselijk welzijn, door:

1. Het vergroten van de omvang, kwaliteit, diversiteit en verbondenheid van beschikbare habitats (foerageergebieden en nestplaatsen) en voedselbronnen om gezonde wilde en gedomesticeerde bestuivergemeenschappen in het hele land te ondersteunen.
2. De oorzaken van de achteruitgang van bestuiversoorten tegen te gaan en hun uitsterven te voorkomen.
3. Het vergroten van de weerstand van alle bestuivers tegenover klimaatverandering en extreme weersomstandigheden.
4. Het bewustmaken van de verschillende (publieke en private) actoren en het opleiden van de essentiële sectoren voor het oplossen van het probleem.
5. Het verbeteren van de samenwerking tussen alle stakeholders, in het bijzonder tussen de verschillende betrokkenen overheden.
6. Het verbeteren van de onderzoeksbasis om doeltreffende beleidsmaatregelen en acties te onderbouwen en het effect ervan te monitoren.

III. Doelstellingen

1. Tegen 2025:

⁷ De aanbevelingen zijn geïnspireerd door 'Het actieplan ten voordele van wilde bestuivers in België en Hauts-de-France' opgesteld in het kader van het Interreg-project 'SAPOLL – Samenwerken voor pollinators' (2019-2029).

- Het realiseren van een uitgebreide monitoring van veranderingen in de verspreiding en aantallen van alle bestuiverssoorten in het hele land.
2. Tegen 2030:
- Het aantal wilde bestuiverssoorten met een negatieve trend in populatiegrootte en verspreiding met 50% verminderen en het aantal soorten met een positieve trend met 50% verhogen in vergelijking met 2019.
 - De jaarlijkse wintersterfte van honingbijenkolonies onder de 15% houden.

IV. Uitgangspunten

Werken aan een meer diverse en effectieve bestuiversfauna komt de biodiversiteit in haar geheel ten goede en draagt bij tot de voedselproductie, de veerkracht van ecosystemen en het welzijn van de mens. De inspanningen dienen dus zowel gericht te zijn op de verbetering van bestuivers als op de ecosysteemdiensten die zij leveren. De bescherming van bestuivers komt iedereen ten goede: burgers, consumenten, producenten.

De verwezenlijking van deze doelstellingen moet dus een gemeenschappelijk objectief zijn en vereist de betrokkenheid van alle sectoren en groepen in onze samenleving. Het succesvol uitvoeren van de voorgestelde strategie zal afhangen van een nauwe dialoog en samenwerking van alle betrokkenen. Een nauwe samenwerking van experts en actoren betrokken bij wilde en gedomesticeerde bestuivers is eveneens noodzakelijk om de vele gemeenschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden en vooroordelen af te breken.

De ontwikkeling en verspreiding van kennis is van cruciaal belang voor het definiëren van relevante en doeltreffende acties, het toezicht op de resultaten ervan en het mobiliseren van actoren. Om dat mogelijk te maken moet het onderzoek naar bestuivers en naar de oorzaken van hun achteruitgang, net als monitoringinstrumenten, kunnen rekenen op duurzame en voorspelbare financiering. Er is behoefte aan instrumenten (ook voor communicatiedoeleinden) die geschikt zijn voor het beoogde gebruik ('fit-for-purpose') en aangepast zijn aan de realiteit van de sterk uiteenlopende groepen van betrokken actoren.

V. Drie interventiepijlers

1. De landbouw en tuinbouw bestuiversvriendelijk maken

Een duurzaam voedselsysteem is er een dat voedselzekerheid en voedzame producten voor iedereen biedt op een manier die de economische, sociale en ecologische basis voor voedselzekerheid en voeding voor de toekomstige generaties niet in het gedrang brengt⁸. Deze visie ligt aan de basis van de door de Europese Commissie voorgestelde strategie 'van boertot bord'.⁹ Bestuivers volwaardig in beschouwing nemen in landbouwpraktijken is essentieel voor de verwezenlijking van die visie. Op korte termijn kan een reeks acties worden ondernomen om de integratie van bestuivers in landbouwgebieden te verbeteren. Om bepaalde maatregelen ten volle te kunnen ontplooiën, moet rekening worden gehouden met het landschap en met andere milieuaspecten, en moeten ze zich over langere perioden kunnen ontwikkelen. Onze landbouwers hebben economische steun nodig om hun concurrentiepositie te behouden en tegelijk over te schakelen op landbouwpraktijken die beter geschikt zijn voor bestuivers. Sommige maatregelen kunnen op nationaal niveau worden ingevoerd, voor andere moet België zich eerst engageren voor (1) een sterke landbouwbegroting om de milieuduurzaamheid van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) te verbeteren en (2) het bepalen van duidelijke doelstellingen en indicatoren voor bestuivers en bestuiving in het GLB. In dat verband herinnert de werkgroep Bestuivers aan haar beleidsnota 'Protect pollinators in the Common Agricultural Policy beyond 2020'.

1.1. Nauwe coördinatie tot stand brengen tussen landbouw- en milieuadministraties, comités, experts en afgevaardigden

De huidige achteruitgang van bestuivers wordt - net als de vele andere uitdagingen waarmee landbouw en biodiversiteit worden geconfronteerd - versterkt door een kloof tussen landbouw- en milieubeleid en een gebrek aan overleg tussen beleidsmakers op elk niveau. Soms bestaan er ook silo's en beperkende standpunten tussen natuurbeschermers, landbouwers, imkers en het maatschappelijk middenveld. Om dit aan te pakken is nauwer overleg en dialoog tussen de actoren en een betere samenhang tussen de beleidsmaatregelen in beide sectoren nodig, alsook een nauwe samenwerking tussen landbouwers, tuinbouwers, imkers, natuurorganisaties, landbouworganisaties.

1.2. Een pakket bestuiversvriendelijke landbouwpraktijken bevorderen en stimuleren, onder meer door passende financiële steun

Met de volgende aanbevelingen zou moeten rekening worden gehouden bij de ontwikkeling en de uitvoering van de strategische GLB-plannen die voor elk gewest in België worden ontwikkeld, zoals aanbevolen door de Europese Rekenkamer in haar speciaal verslag over bestuivers¹⁰. Ze moeten als inspiratiebron dienen voor de interventies op het gebied van ecoregelingen of agro-

⁸ Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO)

⁹ https://ec.europa.eu/food/farm2fork_en

¹⁰ https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_15/SR_Pollinators_NL.pdf

milieu-klimaatmaatregelen (AMKM) van het toekomstige GLB.

De groene architectuur van het GLB (een reeks instrumenten binnen de eerste en de tweede pijlers) is ontworpen om steun te verlenen aan landbouwers die vrijwillig verder willen gaan dan de dwingende en basisvereisten van de randvoorwaarden. Twee soorten interventies zijn mogelijk, enerzijds ecoregelingen (ER's) binnen de eerste pijler (vrijwillige jaarlijkse interventies op basis van betaling voor de levering van ecosysteemdiensten of inkomensverliezen en transactiekosten) en anderzijds AMKM binnen de tweede pijler (verbintenissen op lange termijn en soms met beperkingen die verder gaan dan ER's).

Wat de uitvoering betreft, zijn stabiele regels, passende financiële steun en meerjarigheid bij de uitvoering van de maatregel nodig om een positief en duurzaam effect te sorteren.

). De deelnemende landbouwers zouden kunnen aanspraak maken op een regionaal label dat staat voor hun goede praktijken voor bestuivers.

1.2.1. Gewasrotatie en -beheer

De toepassing van gewasrotaties en gewasdiversificatie over jaarlijkse perioden (bijvoorbeeld in het kader van ecoregelingen) draagt bij tot de bestrijding van bepaalde gewasziekten en leidt tot de vorming van een lappendeken van gewassen (met inbegrip van de inrichting van voederplaatsen voor dieren en insecten), waardoor de beschikbaarheid en de diversiteit van voedselbronnen voor bestuivers het hele jaar door gewaarborgd zijn. Een maatregel die moet worden aangemoedigd, is samenwerking tussen landbouwers in een gebied voor landbouwers die bereid zijn een vijfjarige vruchtwisseling toe te passen, zoals aanbevolen door bestuiversdeskundigen, of die beter op elkaar willen afstemmen. Voor zover mogelijk moet rekening worden gehouden met de bloeiperioden van gewassen en andere bestuiversgerelateerde elementen op landbouwbedrijven en in het omringende landschap, zodat het hele jaar door voedselbronnen beschikbaar zijn voor bestuivers.

Landbouwers moeten gestimuleerd worden om, bij teeltsystemen waar dit haalbaar is, tussen de rijen/velden een bepaald aantal (idealiter ten minste twee) soorten aan te planten die nuttig zijn voor bestuivers¹¹. In de veronderstelling dat de veldgewassen afhankelijk zijn van bestuiving, moeten deze soorten in andere perioden bloeien dan het veldgewas om voor de bestuivende insecten een maximale en optimale toegang tot een voedselbron te garanderen.

1.2.2. Voorzien van gewassen/gewasvariëteiten die nuttig zijn voor bestuivers

Landbouwers moeten worden aangemoedigd om op een percentage (idealiter 10%) van het landbouwareaal een of meer gewassen te verbouwen die nuttig zijn voor bestuivers. De geselecteerde gewasvariëteiten moeten milieuvriendelijke gevolgen hebben voor de bescherming van de natuurlijke hulpbronnen en moeten en moeten voedselbronnen bieden aan bestuivers, met een gecertificeerde/bewezen capaciteit voor het nectar- en stuifmeelpotentieel en verlengde bloeiperioden (oliehoudende zaden, peulvruchten, enz.). Het gebruiken van pesticiden voor deze gewassen dienen te worden vermeden of toegepast volgens strikte protocols die rekening houden met de ecologie van bestuivers (zie punten 1.2.3 en 1.2.5).

¹¹ Bijvoorbeeld de teelt van peulgewassen (rode klaver, luzerne, rolklaver, ...) of van gemengde teelten met peulgewassen.

Een andere mogelijkheid is de aanleg/beplanting van meerjarige bestuivergerichte stroken in het kader van AMKM.

1.2.3. Beheer van nitraatopnemende tussengewassen ter ondersteuning van bestuivers

Ontwikkelen en toepassen van een aangepaste kalender van nectarproducerende teelten, en meer in het bijzonder van nitraatopnemende tussengewassen, batig voor bestuivers, bv. door het respecteren van de natuurlijke bloeiperiodes (vermijden van laattijdige massale bloei) en door het garanderen van de beschikbaarheid van bloemen tijdens periodes van schaarste (bv. begin van de lente, zomer).

In het geval van een mogelijke verontreiniging van de bodem met persistente pesticiden moet worden voorkomen dat nectarproducerende/stuifmeelvormende planten (mosterd, phacelia, enz.) bloeien, hetzij door deze soorten te vervangen door planten die geen stuifmeel produceren, hetzij door de planten met mechanische technieken uit te roeien voordat ze beginnen bloeien.

1.2.4. Beheer van 'niet-productieve oppervlakten'

Het ecologische karakter van niet-productieve oppervlakten moet worden gehandhaafd en goed worden beheerd zodat zij ecosysteemdiensten leveren en ondersteunen, met inbegrip van bestuiving en plaagbestrijding (hulp-/nuttige insecten), terwijl ze ook alternatieve inkomstenbronnen (hout, enz.) bieden.

De locatie van de niet-productieve oppervlakten is van cruciaal belang en zou rekening moeten houden met het landschap. Landbouwers zouden (ook financieel) moeten worden aangemoedigd om ten minste 5% van hun minst productieve landbouwareaal aldus toe te wijzen en ten gunste van bestuivers te beheren. In het landschap moeten blijvende elementen worden toegevoegd (heggen, bomen, enz.), bij voorkeur inheemse soorten waar bestuivers baat bij hebben, evenals geschikte nestplaatsen (bermen, dood hout, ...).

Deze aanbeveling kan voortbouwen op bestaande regelgeving waarbij het gebruik van land wordt beperkt en bufferzones worden gecreëerd (waarmee *de facto* 'niet-productieve oppervlakten' tot stand worden gebracht), door de vereiste bestuiversvriendelijke soorten/praktijken nader te omschrijven teneinde hun ecologische waarde te verbeteren.¹²

1.2.5. Gebruik van pesticiden en diergeneesmiddelen

De algemene beginselen van geïntegreerde gewasbescherming, zoals beschreven in bijlage III bij Richtlijn 2009/128/EG betreffende het duurzaam gebruik van pesticiden, moeten strikt worden gevolgd. Een verantwoord gebruik van pesticiden door een landbouwbedrijf zou moeten worden opgenomen in een reductieplan inzake pesticiden en mag alleen worden toegestaan wanneer, in het kader van de monitoring van schadelijke organismen, drempelniveaus worden overschreden. In dat geval moeten landbouwers de voorkeur geven aan niet-persistente werkzame stoffen (DT50 van minder dan 60 dagen) of die leiden tot metabolieten die geen negatief effect hebben op insecten. Er moeten richtsnoeren worden verstrekt aan landbouwers over het gebruik van geschikte

¹² Bijvoorbeeld : Waals decreet betreffende de bescherming van de watervoorraad, het bestuur en tot wijziging van Boek II van het Milieuwetboek dat het Waterwetboek inhoudt en artikel 100 van het programmadecreet van 12 december 2014 houdende verschillende maatregelen betreffende de begroting inzake natuurrampen, verkeersveiligheid, openbare werken, energie, huisvesting, leefmilieu, ruimtelijke ordening, dierenwelzijn, landbouw en fiscaliteit.

stoffen.

Als een gewasbeschermingsbehandeling (met insecticide, herbicide of fungicide) nodig is, moet die worden toegepast na zonsondergang, wanneer er minder bestuivers actief zijn, hoewel moet worden opgemerkt dat sommige bestuivers 's nachts actief zijn. Het gebruik van selectieve herbiciden dient te worden vermeden op ten minste 50% van graslanden met nectarhoudende planten (bv. paardenbloem). Er moet aandacht zijn voor het voorkomen van drift van gewasbeschermingsmiddelen (in het bijzonder insecticiden) i en diergeneesmiddelen (antiparasitaire middelen) die worden gebruikt voor de behandeling van vee in de open lucht en van gebouwen of voertuigen voor de veehouderij.

1.2.6. Grasland

Landbouwers zouden moeten (eveneens financieel) worden aangemoedigd om een zo groot mogelijke oppervlakte van de graslanden die zij beheren, te handhaven als grasland van groot biologisch belang, waarbij de voorkeur wordt gegeven aan blijvend grasland boven tijdelijk grasland. Hiertoe moeten de landbouwers beter worden bijgestaan met advies. Bij het maaien moet rekening worden gehouden met bestuivers (uitstel van het maaien, maaien in stroken, een deel (10%) van het perceel intact laten tot de bloeivoorbij is, enz.) Vermijd, indien mogelijk, maaien wanneer **graslanden** in bloei staan.

1.2.7. Partenariaten en opleidingen met bijenhouders en natuurbeschermers

Partenariaten tussen landbouwers en geregistreerde bijenhouders (en/of natuurbeschermers) moeten worden aangemoedigd, vergemakkelijkt en gestimuleerd. Dit partnerschap moet gericht zijn op het opbouwen van wederzijds begrip en een constructieve dialoog, alsmede op het helpen van de landbouwer bij de uitvoering van de bestuiversvriendelijke maatregelen en de monitoring van de effecten ervan. Dit partnerschap zou een permanente opleiding van landbouwers over hulpinsecten, nuttige insecten en bestuivers kunnen omvatten¹³.

1.3. De aantrekkelijkheid voor bestuivers van de in landbouwomgevingen gebruikte planten verbeteren en lokale zaadproducenten stimuleren

Het belang van een gewas voor bestuivers kan sterk variëren, afhankelijk van de criteria die bij de selectie van variëteiten worden gehanteerd. Bloemenmengelingen die geschikt zijn voor landbouwomgevingen (ingezaaid braakland, bloemenstroken, gebieden van ecologisch belang en wilde fauna en braakland) moeten planten bevatten die als gastheer fungeren voor specifieke of zeldzame bestuiverssoorten en planten die een belangrijke rol spelen in netwerken van plantenbestuivers. Selectiecriteria moeten ook de hoeveelheid geproduceerd stuifmeel/nectar en de bloeiperiode/-duur omvatten. Bovendien moeten de planten worden geleverd zonder bestrijdingsmiddelen of in hoeveelheden die aantoonbaar onschadelijk zijn voor bestuivers.

Veel van het in België gebruikte zaad is afkomstig uit Oost-Europa en bevat geen lokaal aangepaste planten of planten die nuttig zijn voor een groep van bestuivers ruimer dan enkele algemene¹⁴ soorten bijen en honingbijen. De duurzame productie en commercialisering van inheemse en lokale

¹³ Zie het voorbeeld van [SEGES](#) in Denemarken en van BBCT in het Verenigd Koninkrijk.

¹⁴ Die zonder onderscheid stuifmeel verzamelen van een grote verscheidenheid van bloemen, waarvan de ecologie niet gebonden is aan één of enkele specifieke bloemsoorten.

zaden en planten van gecontroleerde regionale oorsprong moet worden bevorderd en aangemoedigd, evenals de identificatie van plantensoorten die functioneel relevant zijn voor het doel, onder leiding van natuurkenners en wetenschappers. Er zou een nieuwe certificeringsregeling/-label kunnen worden opgezet om deze ontwikkeling te ondersteunen, de marketing ervan te stimuleren en landbouwers aan te zetten er gebruik van te maken.

1.4. Biodiversiteit mainstreamen in landbouwadvisiediensten (inclusief fytolicensie)

De rol van landbouwadvisiediensten bestaat erin advies te geven over landbouwpraktijken om het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen door natuurlijke methoden voor het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid en het bestrijden van plagen te bevorderen. Andere technici en deskundigen hebben adviserende taken, bijvoorbeeld dierenartsen en adviseurs inzake veehouderij. Het is van fundamenteel belang dat alle technici en deskundigen die landbouwers adviseren, voortdurend worden bijgeschoold over de ecologische risico's, met name voor bestuivers en nuttige insecten, die verbonden zijn aan bepaalde landbouwpraktijken, zoals het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, biociden en diergeneeskundige producten. Dit geldt met name voor houders en kandidaten van een fytolicensie P3 'Distributie / voorlichting producten voor professioneel gebruik'. De voorkeur moet uitgaan naar een aanpak van 'de opleiders opleiden'.

1.5. Herziening van bestaande regelgeving en procedures om meer rekening te houden met de uitdagingen omtrent de bescherming van bestuivers

Bespreken en evalueren, aan de hand van de visie van de strategie 'van boerd tot bord'¹⁵, van de wetgeving die een invloed heeft op de factoren die de achteruitgang van wilde bestuivers in de hand werken, zoals de wetgeving inzake de toelating en het gebruik van pesticiden, biociden, diergeneesmiddelen en meststoffen¹⁶, de wetten en andere regels (waaronder de politiereglementen) inzake het verwijderen van bramen in niet-agrarische omgevingen (bloemenbestanden), of andere relevante wetgevingskaders in verband met landbouw¹⁷.

- Federaal:
 - Koninklijk besluit van 28 februari 1994 betreffende het bewaren, het op de markt brengen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen voor landbouwkundig gebruik.
 - Koninklijk besluit van 19 maart 2013 ter verwezenlijking van een duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en toevoegingsstoffen.
 - Koninklijk besluit van 4 september 2012 betreffende het federaal reductieprogramma van pesticiden, met inbegrip van hun gebruik in het kader van duurzame ontwikkeling.
 - Koninklijk besluit van 8 mei 2014 het op de markt aanbieden en het gebruiken van biociden.

¹⁵ Deze strategie beoogt om tegen 2030 het gebruik en de risico's van chemische pesticiden met 50% te verminderen; om tegen 2030 het gebruik van de gevaarlijkste pesticiden met 50% te verminderen; om het verlies aan voedingsstoffen zonder verlies van bodemvruchtbaarheid met 50% te verminderen; om tegen 2030 het gebruik van meststoffen met minstens 20% te verminderen.

¹⁶ Eutrofiëring (door een teveel aan voedingsstoffen) ligt inderdaad aan de basis van de verarming van de flora want ze verhindert de ontwikkeling van planten van voedselarme bodems, wat zeer nefast is voor de bestuivers

¹⁷ Niet exhaustieve lijst.

- Gewesten:
 - Decreet van 8 februari 2013 houdende duurzaam gebruik van pesticiden in het Vlaamse Gewest.
 - Decreet van 10 juli 2013 dat een kader instelt voor het bekomen van een pesticidengebruik verenigbaar met duurzame ontwikkeling in het Waalse Gewest.

- Gemeentelijk:
 - Beleidsvoorschriften over het verwijderen van bramen als verplichte praktijk.¹⁸

Zoals de Europese Rekenkamer in haar speciaal verslag over bestuivers¹⁹ aanbeveelt, moet België noodvergunningen voor verboden gewasbeschermingsmiddelen die schadelijk zijn voor bestuivers naar behoren motiveren, met inbegrip van specifieke informatie over de activiteiten die zijn verricht om alternatieve oplossingen te vinden en de resultaten daarvan.

1.6. De economische actoren bewuster maken van de voedselvoorziening

Landbouwers zitten klem tussen de vraag van het publiek naar duurzamer voedsel en de consumentenvoorkeuren die leiden tot strenge eisen vanuit de detailhandel en andere economische actoren in de voedselvoorzieningsketen op het vlak van bijv. omvang, vorm of kleur. Deze eisen zijn soms onverenigbaar. Vereisten omtrent omvang, vorm of kleur hebben een directe invloed op landbouwpraktijken en met name op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen die een invloed kunnen hebben op bestuivers. Die discrepantie legt veel druk op de landbouwers, die het grootste deel van de risico's moeten dragen die verbonden zijn aan innovatieve/alternatieve landbouwmethoden. Er moet een dialoog op gang worden gebracht met de actoren stroomafwaarts in de voorzieningsketen, met name de detailhandel, om in overleg tot een oplossing voor deze tegenstrijdige eisen te komen en om de verantwoordelijkheid voor de overgang naar een duurzamere voedselproductie te delen. Elk initiatief in deze dient gepaard te gaan met bewustmaking van de consumenten.

1.7. Bevordering van innovatie bij landbouwbedrijven, kennisverspreiding en opleiding (tussen landbouwers onderling)

Innoveren betekent risico's nemen. Proefboerderijen die alternatieve praktijken met een grote toegevoegde waarde voor bestuivers testen en toepassen, moeten daarom worden gemonitord en ondersteund om diversificatie te bevorderen. Kennis over bestuiversvriendelijke praktijken moet op grote schaal worden verspreid, in een voor landbouwers geschikte vorm (bijvoorbeeld via een online informatieplatform, richtsnoeren, informatiebladen, video's). Specifieke training van landbouwers door collega's die met succes bestuiversvriendelijke innovaties doorvoeren moet worden bevorderd²⁰. Deze opleiding dient reflecties te bevatten over teelten batig voor bestuivers die een

¹⁸ Zo zijn de politiereglementen van de 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest herzien in 2020 om het verplicht verwijderen van bramen en onkruid op de stoep af te schaffen.

¹⁹ <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/pollinators-15-2020/en/>

²⁰ Hiervoor kan bijvoorbeeld worden voortgebouwd op de Waalse 'Centres régional de référence et d'expérimentation': <https://agriculture.wallonie.be/presentation2>

inkomen of voordeel opleveren voor de landbouwers zodat ze worden aangemoedigd om voorvechters te worden van het behoud van bestuivers.

1.8. Versterking van het toezicht op en opvolging van de handel in (wilde) bestuivers en stuifmeel

Regelgeving versterken voor de invoer van wilde bestuivers (bijen, zweefvliegen, vlinders, enz.), de bestaande wetgeving inzake de handel in honingbijen en hommels beter handhaven en deze uitbreiden tot andere gecommercialiseerde bijen dan honingbijen en hommels (metselbijen, enz.) om het risico op de invoer van ziekten te beperken.

De traceerbaarheid van de handel in en de oorsprong van in- en uitgevoerde bestuivers in het grensoverschrijdende gebied versterken om problemen in verband met de invoer of de verspreiding van ziekten aan te pakken. Imkers herinneren aan de gezondheidsvoorschriften die in acht moeten worden genomen bij de invoer of verplaatsing van levende bijen (kolonies, koninginnen, enz.).

Er zou bijvoorbeeld een witte lijst kunnen worden opgesteld van soorten die mogen worden ingevoerd/verhandeld. De handel in alle *Osmia*-bijen voor bestuivingsdoeleinden zou niet mogen worden toegestaan, aangezien dit aanzienlijke negatieve gevolgen zou kunnen hebben voor in het wild levende gemeenschappen. De duurzame productie en commercialisering van lokale bestuivers moet worden bevorderd en gestimuleerd.

Op basis van de resultaten van het APIRISK-onderzoeksproject²¹, dat heeft aangetoond dat ingevoerd stuifmeel tot de verspreiding van ziekten kan leiden²², moet de handel in stuifmeel (ook voor de voedselproductie) strikt worden gereguleerd, bijvoorbeeld door het versterking van het fyto-sanitair certificaat/paspoort dat de afwezigheid van bepaalde ziekteverwekkers voor verhandeld stuifmeel aantoont, en omvatten bestuiverpathogenen²³. In besmette gebieden moeten bijenkasten regelmatig worden geïnspecteerd en de handel in bijenkorfproducten moet streng worden gecontroleerd.

1.9. De vooruitgang van biologische en gevarieerde landbouw promoten en ondersteunen

Biologische landbouw, hoewel ze niet de enige batige landbouwpraktijk is voor bestuivers, vermindert de druk veroorzaakt door het gebruik van chemische stoffen. Aan de hand van de strategie 'van boer tot bord' stelt de Europese Commissie voor om tot 25% biologisch landbouwareaal te komen en zal daarvoor een actieplan voorstellen. Deze doelstelling dient te worden opgenomen in het gewestelijke landbouwbeleid en gepaard te gaan met het promoten van

²¹ RT 15/5 APIRISK: Insleep van pathogenen via stuifmeel, bijen en bijenteeltproducten: identificatie van risico ter bescherming van plant en pollinator, Cel Contractueel Onderzoek, Federale overheidsdienst (FOD) Volksgezondheid, 2019.

²² de Sousa Pereira, K., Meeus, I., & Smagghe, G. (2019). Honey bee-collected pollen is a potential source of *Ascosphaera apis* infection in managed bumble bees. *SCIENTIFIC REPORTS*, 9

²³ Momenteel is, ter uitvoering van EU-verordening 2018/2019 tot vaststelling van een voorlopige lijst van planten, plantaardige producten of andere materialen met een hoog risico, de invoer van Malus- en Prunusplanten in de EU voor opplant (inclusief stuifmeel) niet toegestaan

gevarieerde landbouwsystemen (polyculturen inclusief veeteelt, gemengde teelten, ...) batig voor de diversiteit aan bestuivers.

1.10. Goede imkerpraktijken promoten

Op basis van de meest recente gegevens en kennis dienen de beste imkerpraktijken te worden gepromoot, rekening houdend met de coëxistentie met wilde bestuivers, de diverse sterftfactoren en de omliggende biodiversiteit. Aan te kaarten thema's zijn bv.:

- Het promoten van lokale bijenrassen.
- Bestrijdingsmethoden (inclusief niet-chemische) inzake varroa.
- Rekening houden met de beschikbaarheid van bloemen voor het installeren van nieuwe korven.

2. Steden, infrastructuur en ruimten bestuivervriendelijk maken

De soortenrijkdom aan bestuivers kan verrassend hoog zijn in stedelijke en randstedelijke gebieden, vooral in gebieden met voldoende variatie van open/groene ruimten en stedelijke ontwikkeling. De aanwezigheid van uitgebreide en gevarieerde bloemstroken, aanplantingen, kale grond, nestplaatsen is vereist. In het algemeen zijn er in verstedelijkte gebieden veel mogelijkheden om de aanwezigheid, aantallen en bescherming van bestuivers te stimuleren. De labels 'bijensteden' en 'stedelijke bestuivers' zijn gangbare begrippen op dit gebied en kunnen ook worden gebruikt om te verwijzen naar acties in België en voor bewustmakingsdoeleinden, zoals de bestaande initiatieven rond bloemenrijke en bijenvriendelijke gemeentes. Het moet worden gestimuleerd dat bij stedelijke planning rekening wordt gehouden met bestuivers en dat hiertoe de nodige mankracht en financiële middelen worden voorzien.

Hoewel lineaire infrastructuur (zoals wegen, ecologisch beheerde weg- en spoorwegbermen) kan leiden tot de versnippering van landschappen, kunnen sommige lineaire elementen (zoals hekken maar ook bermen van spoorwegen, wegen en waterlopen) toch dienen als migratiecorridors die habitats met elkaar verbinden, vooral in sterk versnipperde gebieden. Ze moeten als dusdanig worden beschouwd en op passende wijze worden beheerd om hun bijdrage aan de biodiversiteit (o.a. van bestuivers) te verbeteren.

Er zijn al veel acties ter ondersteuning van bestuivers uitgevoerd, maar overwegend op een ad hoc-basis. Het effect ervan kan worden vergroot door de inspanningen te intensiveren en te harmoniseren, en door nieuwe acties uit te voeren. Daarbij moet rekening worden gehouden met milieufactoren en het hoofdgebruik van de grond.

Het is vermeldenswaard dat acties in verband met de instandhouding van bestuivers, met name wanneer het gaat om de vergroening van stedelijke gebieden, ook relevant zijn voor de aanpak van de wereldwijde uitdaging van het behoud van de biodiversiteit en de bestrijding van de oorzaken en gevolgen van de klimaatverandering, die aanzienlijke gevolgen hebben op het vlak van levenskwaliteit in steden.

2.1 Harmoniseren en versterken van de wettelijke bescherming van bestuivers in het hele land

De coherentie van de wetgeving voor de bescherming van bestuivers moet zoveel mogelijk worden verbeterd in de federale en gewestelijke entiteiten van België, op basis van wetenschappelijke gegevens (zoals de Rode Lijst van wilde bijen in België) en rekening houdend met de regionale omstandigheden²⁴.

2.2 Integratie van de bescherming van bestuivers in het juridisch en beleidskader voor ruimtelijke ordening en beheer

²⁴ In het bijzonder rekening houdend met de Rode lijsten die op regionaal niveau zouden worden opgesteld.

Ruimtelijke ordening en beheer kunnen sterk bijdragen tot het behoud van bestuivers en de ecosysteemdiensten die zij leveren, en worden zelf omkaderd door een uitgebreid juridisch en beleidskader. De bescherming van bestuivers integreren in dit kader kan dus, in samenspraak met de organisaties voor natuurbehoud, natuurliefhebbers en burgers, een instrument zijn om bestuiversvriendelijke praktijken in ruimtelijke ordening en beheer te stimuleren (bv. via gerichte belastingen en subsidies)²⁵.

2.3 Nauwe samenwerking tot stand brengen tussen de verschillende autoriteiten die betrokken zijn bij ruimtelijke ordening

Er is samenwerking nodig tussen alle overheidsniveaus om een groene infrastructuur tot stand te brengen die duurzame bestuiversgemeenschappen ondersteunt. Een dergelijke samenwerking heeft baat bij de uitwisseling van beste praktijken tussen autoriteiten. Bovendien moeten partnerschappen met natuurorganisaties en bedrijven worden bevorderd²⁶.

2.4 Bestuivers integreren in het beheer van alle soorten gebieden

2.4.1 De problematiek van wilde bestuivers integreren in het beheer van steden en infrastructuur

Er zijn al veel denkoefeningen en inspanningen gebeurd voor het opnemen van algemene ecologische en biodiversiteitsoverwegingen in het beheer van steden en infrastructuur, maar extra aandacht voor wilde bestuivers zou het succes ervan vergroten. Gestandaardiseerde en wetenschappelijk onderbouwde bestuiversvriendelijke protocollen en richtsnoeren opstellen voor de verschillende soorten gebieden die worden beheerd, zou hierbij van groot belang zijn. Met name het integreren van de problematiek van de wilde bestuivers in het beheer van de lineaire infrastructuur²⁷ en de stroomlijning van het beleid inzake ecologisch bermbeheer zijn dringend noodzakelijk. Deze protocollen en richtsnoeren moeten erop gericht zijn om het hele jaar door te voorzien in de ecologische behoeften van bestuivers: zorgen voor voldoende voedselbronnen gedurende de hele periode waarin bestuivers actief zijn (voldoende variatie in de tijd), alsook voor nestgelegenheid. De protocollen/richtsnoeren moeten worden aangepast aan de verschillende soorten actoren, zowel publieke als particuliere, en moeten duidelijk zijn over het potentiële of verwachte effect van de voorgestelde acties/praktijken.

De planten die worden gebruikt voor het bloemenrijk maken van de openbare ruimte zouden moeten worden geproduceerd zonder gebruik van pesticiden, die een nefaste impact kunnen hebben op bestuivers of in hoeveelheden die aantoonbaar onschadelijk zijn voor bestuivers. Er dienen dus inspanningen te gebeuren betreffende de publieke vraag (bestekken) evenals het aanbod, door de productie van dergelijke planten te stimuleren.

²⁵ Zo zou het lopende project van het Waalse Gewest om 4000 km heggen aan te planten, afhankelijk kunnen worden gemaakt van de selectie van stuifmeelvormende/nectarproducerende variëteiten, waarbij rekening wordt gehouden met de bloedata.

²⁶ Zoals bijvoorbeeld in het Plan Maya: <http://biodiversite.wallonie.be/fr/plan-maya.html?IDC=5617>²⁰ Idem als voor voetnoot

²⁷ Een ander voorbeeld is de aanplanting van stuifmeelvormende/nectarproducerende struikvariëteiten langs wegen.

2.4.2 De problematiek van wilde bestuivers integreren in het natuurbeheer

Gezien het belang van wilde bestuivers als overkoepelende groep van diersoorten voor de instandhouding van de biodiversiteit en als essentiële organismen voor het functioneren van vele ecosystemen, zal een gerichte inspanning om maatregelen ter ondersteuning van hun welzijn te integreren, positieve effecten hebben voor alle natuurbeheerdoelstellingen. Dergelijke inspanningen kunnen het volgende omvatten:

- De aandacht die uitgaat naar bestuivers in beschermde en beheerde natuurgebieden verbeteren, bijvoorbeeld door **bestuiverssoorten meer expliciet te laten opnemen als doelen indicatorsoorten**, de kennis over de wilde bestuivers van het gebied samen te brengen (lijst van soorten, locatie, ecologische behoeften, bedreigingen, enz.), lacunes in de gebiedsbeheerplannen identificeren en de instandhoudingsproblematiek inzake milieu, functies en soorten van bestuivers opnemen in beheerplannen. Dit geldt ook voor het beheer van beboste zones.
- Rekening houden met bestuivers in de plannen en maatregelen om natuurgebieden aan te passen aan de klimaatverandering, door onder andere een criterium inzake stuifmeel- en nectarproductie toe te voegen aan de selectiecriteria voor soorten en variëteiten, en te waken over hun diversiteit.
- Uitwisselingen tussen beheerders van natuurgebieden aanmoedigen, bv. door de gevolgde benaderingen samen te vatten (doelstellingen, voor bestuivers belangrijke landschapsstructuren en gerichte beheermaatregelen, concrete acties ter ondersteuning van bestuivers, evaluatie van de resultaten), symposia, vergaderingen en excursies te organiseren, gezamenlijk gidsen met beste praktijken, technische fiches, enz. op te stellen.
- Creëren en verspreiden van inhoud over bestuiversvriendelijke voorzieningen, bv. via een webplatform en het opstellen en verspreiden van gidsen, informatiebladen en video's.
- Alle relevante partners betrekken, in het bijzonder openbare en particuliere natuurbeheerorganisaties en grondbezitters.
- Nagaan voor welke wilde bestuivers een natuurgebied een habitat zou kunnen bieden en het beheer aanpassen om deze soorten aan te trekken (onder meer door de mogelijke onverenigbaarheid met bestaande of groeiende honingbijenkolonies te evalueren).

2.4.3 Bevorderen van de integratie van bestuivers in het beheer van particuliere groene ruimten

Een aanzienlijk deel van de landoppervlakte bestaat uit particuliere groene ruimten zoals tuinen of groene ruimten rond commerciële en industriële infrastructuren en scholen, met een groot potentieel om bestuiverspopulaties te ondersteunen. De biodiversiteit in deze ruimten verbeteren brengt extra voordelen met zich mee op het gebied van voorlichting, bewustmaking en fysiek en emotioneel welzijn van de mens. Ondersteunende beleidsmaatregelen en acties zullen afhangen van het type eigendom, maar kunnen elementen uit volgende groepen omvatten:

- *Bevorderende acties*: bv. verbeteren van de kwaliteit van habitats voor een breed scala van bestuivers; invoering van een label voor tuiniers die bestuiversvriendelijke praktijken toepassen, bestaande labels voor onder meer steden en gemeenten zo goed als mogelijk op elkaar afstemmen,...
- *Stimuleringsmaatregelen* ter ondersteuning van het gebruiken en aanplanten van inheemse plantensoorten aangepast aan wilde bestuivers; verdeling van zaden van bloeiende planten van lokale oorsprong²¹²⁸; aanmoedigen van de verkoop en aankoop van planten en gazon zonder sporen van pesticiden of met een pesticidegehalte waarvan is bewezen dat het niet giftig is voor bestuivers, ...
- *Actiegerichte communicatie*²²²⁹ naar scholen, detailhandelaars en relevante bedrijven (plantenkwekerijen, tuincentra, doe-het-zelfzaken) om het bewustzijn en de capaciteit te vergroten door te wijzen op de voordelen van bestuivers, van bestuiversvriendelijke lokale plantensoorten als de tuinplanten bij uitstek en alternatieven voor het gebruik van pesticiden die een negatief effect hebben op bestuivers; informatie over alternatieven voor exotische planten.

2.5 Opleiding aanbieden aan alle actoren die instaan voor het beheer van gebieden

Betrokken actoren opleiden is van essentieel belang voor het welslagen van alle gebiedsgerichte beleidsmaatregelen. Deze richten zich bij voorkeur op overheidsinstanties, maar kunnen ook worden aangeboden aan relevante particuliere actoren (tuinders, tuinbouwers, tuinaannemers, imkers, ...). Ze moeten technische begeleiding bieden en informatie verstrekken over de kosteneffectiviteit en/of het rendement op de investering van de beheerspraktijken (bv. verminderde maaifrequentie en de daaraan verbonden voordelen op het raakvlak van milieu en economie). Uitwisselingen tussen collega's over beste praktijken en het effect daarvan worden aangemoedigd, als zeer doeltreffende aanpak.

²⁸ Bijvoorbeeld via de Week van de Boom' in Wallonië, door stuifmeelvormende/nectarproducerende struikvariëteiten te verspreiden samen met een gepaste communicatiecampagne

²⁹ Bijvoorbeeld: Week van de Bij in Vlaanderen <https://www.weekvandebij.be/>; Protocol voor een bestuivervriendelijke stad <https://www.weekvandebij.be/bijenvriendelijkste-gemeente-deelnemen>.

3. Verbetering van de kennis en het bewustzijn over de toestand van bestuivers en de oorzaken van hun achteruitgang

Een succesvolle strategie inzake bestuivers uitvoeren berust op een stevige kennisbasis, geschraagd door gedegen wetenschappelijk onderzoek om een beter inzicht te krijgen in bestuiving als ecosysteemfunctie en in de drijvende krachten achter verandering. Het vereist ook adequate en doeltreffende ondersteunende instrumenten om trends en gevolgen te documenteren. Daarnaast is ook een sterke betrokkenheid nodig, via voorlichting en verspreiding bij het publiek en actoren, om te informeren over nieuwe inzichten en maatschappelijke steun voor de maatregelen te verwerven, met name bij imkers als belangrijke actoren. Het bevorderen van burgerwetenschap³⁰ is een cruciaal transversaal element voor het ontwikkelen en uitvoeren van een breed gedragen onderzoeksstrategie over bestuivers.

De Belgische wetenschappelijke gemeenschap heeft met succes bijgedragen tot een betere kennis van bestuivers en van de bedreigingen waarmee zij worden geconfronteerd. Desondanks zijn er nog aanzienlijke kennislacunes en ontbreekt het aan voldoende degelijke en wetenschappelijk onderbouwde monitoring om de doeltreffendheid van maatregelen te beoordelen. In de volgende lijst wordt een reeks aspecten genoemd die alle even belangrijk zijn inzake onderzoek (en dus financiering) en monitoring, net als middelen om de publieke steun daarvoor te vergroten.

3.1 De toestand van de Belgische bestuivers evalueren en de kennis van hun biologie en ecologie verbeteren

Uit omvangrijke werkzaamheden om de toestand en trends van bestuivers in België te documenteren en een beter inzicht te krijgen in de bestuivende insecten, blijken sterke aanwijzingen van een achteruitgang van bestuivers. Niettemin is er een duidelijke behoefte aan een betere samenhang en volledigheid van de kennis die aan de basis ligt van gericht onderzoek. Er moet rekening worden gehouden met de specifieke kenmerken van de Belgische beleidsvorming en -uitvoering, door ervoor te zorgen dat informatie wordt gezocht, verzameld en beschikbaar gesteld op alle relevante schalen en beleidsniveaus, met inbegrip van federale entiteiten, deelstaten en lokale overheden.

Om deze problemen aan te pakken, worden de volgende prioritaire acties aanbevolen:

³⁰ Een beschrijving van burgerwetenschap ('citizen science') vindt u hier: [Examining the use and practices of Citizen Science for EU policies | JRC Science Hub Communities \(europa.eu\)](#). Een vrij goede definitie van burgerwetenschap is ook hier te vinden: [Burgerwetenschap - Wikipedia](#)

- Een grondige studie verrichten naar de ecologie van wilde bestuivers om de voorkeuren van de verschillende soorten te bepalen en op die manier de succesfactoren van de verschillende populaties te identificeren.
- Een volledige lijst opstellen van inheemse stuifmeelvormende / nectarproducerende planten die batig zijn voor wilde bestuivers (gebaseerd op het aantal bezoeken, hun voedingswaarde, hun functionele rol) met bijzondere aandacht voor de voedingsvoorkeuren van gespecialiseerde soorten.
- Kwantificeren van trends in bestuiverspopulaties, met inbegrip van hun verspreiding, aantallen en gezondheid (zoals de leefbaarheid van de populatiegrootte) op nationaal en regionaal niveau, en binnen verschillende categorieën van landgebruik (stedelijke, agrarische en semi-natuurlijke habitats), en opstellen van rode lijsten voor alle taxonomische groepen van bestuivers op nationaal/regionaal niveau³¹.
- Evalueren van het effect van wereldwijde veranderingen, met name klimaatverandering, op bestuivers. Verbeteren en toepassen van modellen inzake verspreidingstrends voor bestuiversgemeenschappen. Vaststellen waar zich in de toekomst toevluchtsoorden zullen bevinden en ontwikkelen van passende beheersrichtsnoeren (zie ook rubriek 2.4.2).
- Bevorderen van fundamenteel onderzoek, onder meer via burgerwetenschap, naar taxonomie, biogeografie, ecologie en levenscycluskenmerken van bestuivers (zoals het nestelen), met name naar minder bekende groepen, en ontwikkeling van nieuwe instrumenten waarin moleculaire methoden worden gebruikt voor het identificeren van bestuivers en aanverwante organismen (waaronder waardplanten, parasieten, ziekten en hun vectoren).
- De beschikbaarheid van en toegang tot informatie vergemakkelijken door het verzamelen en verspreiden van ecologische, biogeografische en levenscycluskenmerken van bestuivers.

3.2 De waarde meten van de ecosystemendiensten die bestuivers leveren

Volgend op het IPBES-evaluatierapport inzake bestuivers, bestuiving en voedselproductie³² is er een algemene consensus dat bestuiving een cruciale ecosystemedienst vormt. Op nationale en regionale schaal in België is beleidsrelevante informatie over de waarde van de ecosystemedienst echter fragmentarisch.

Daarom bevelen wij ondersteunend onderzoek aan om:

- de ecosystemendiensten die bestuiverssoorten bieden, met inbegrip van maar niet beperkt

³¹ In de mate van het mogelijke het verzamelen van individuen vermijden bij de monitoring.

³² IPBES (2016). The assessment report of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services on pollinators, pollination and food production. S.G. Potts, V. L. Imperatriz-Fonseca, en H. T. Ngo (reds). Secretariaat van het intergouvernementeel platform voor biodiversiteit en ecosystemendiensten (IPBES), Bonn, Duitsland. 552 blz. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3402856>

tot bestuiving zelf, op passende beleidsschalen te meten (zowel kwalitatief als kwantitatief) en te monitoren; en

- factoren die een invloed hebben op het leveren van deze ecosysteemdiensten in kaart te brengen en aan te pakken.

3.3 Evaluatie en monitoring van de factoren die verband houden met de achteruitgang van bestuivers

Hoewel wetenschappers een algemene achteruitgang van de populaties van bestuiverssoorten waarnemen en een aantal van de drijvende krachten van die achteruitgang zijn geïdentificeerd, is er nog steeds geen volledig inzicht in het volledige scala en de relatieve impact van de betrokken factoren en de onderlinge afhankelijkheden daartussen. Om doeltreffende beleidsacties te kunnen plannen, is het van essentieel belang deze lacunes aan te pakken.

Er zijn niet alleen meer inspanningen nodig om het relatieve effect van en de interacties tussen bekende factoren zoals ziekten, invasieve exoten, pesticiden en de kwaliteit van habitats te bestuderen, maar ook om het potentiële effect van nog onvoldoende bestudeerde factoren op bestuivers te identificeren en te beoordelen. We moeten doeltreffende methoden ontwerpen om de interacties tussen gedomesticeerde en wilde bestuivers te bestuderen en deze interacties te beoordelen in verhouding tot de kwaliteit van het habitat en de voor bestuivers beschikbare (voedings)bronnen.

Er is met name dringend behoefte aan bredere studies over het effect van pesticiden en biopesticiden op in het wild levende bestuivers die niet tot de doelsoorten behoren, en over de huidige en/of potentieel gunstige landbouwpraktijken. Even dringend is de algemene monitoring van deblootstelling van het milieu aan gewasbeschermingsmiddelen en biociden. Het programma voor de ontwikkeling van varroaresistente bijen (bv. 'Arista Bee Research') moet worden versneld, waarbij rekening moet worden gehouden met de genetische diversiteit van honingbijen en het behoud ervan. Voor dit programma is de steun van bijenhouders als leveranciers van logboekinformatie over de bijenteelt van essentieel belang.

3.4 Beoordelen van de doeltreffendheid van beleidsmaatregelen ter ondersteuning van bestuivers

Een doeltreffend langetermijnbeleid inzake bestuivers moet bijgesteld kunnen worden aan de hand van verbeterde kennis en veranderende omstandigheden. Dit vereist een aanpassingsgericht beheersproces om het effect ervan te kunnen volgen en lessen te kunnen trekken uit de opgedane ervaringen. Daartoe bevelen wij aan om proefprojecten op te zetten en te monitoren naar het effect van maatregelen ter ondersteuning van bestuivers (bijv. bloemenweiden om de meest bestuiversvriendelijke plantensoorten en -variëteiten te bepalen, insectenhôtels, enz.). Na een beoordeling kunnen uit die projecten mogelijke herstelmaatregelen worden afgeleid. Idealiter omvatten dergelijke projecten locaties in verschillende landschapstypen, en locaties zonder menselijke interventie of actieve beleidsmaatregelen. Ze moeten de actoren betrekken en aspecten als kosteneffectiviteit, participatie van en aanvaarding door de actoren, net als reproduceerbaarheid,

evalueren. Ondersteunen van de ontwikkeling en uitvoering van een EU-bredemonitoringregeling

Om de toestand en trends van bestuivers en hun habitats in de hele EU te kunnen beoordelen, ontwikkelt de Europese Commissie een monitoringregeling die uitgebreide en coherente gegevens en informatie moet opleveren³³. Deze gegevens en informatie zullen ook worden gebruikt om betrouwbare en reactieve indicatoren inzake bestuivers te ontwikkelen waarmee het effect van relevant EU-beleid (met inbegrip van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EU) kan worden beoordeeld en een Europese atlas inzake bestuivers en bestuiving kan worden ontwikkeld. België dient bij te dragen aan de ontwikkeling van de regeling en ervoor te zorgen dat deze aangepast en geschikt is om voor de Belgische context ondersteuning te bieden voor:

- Het ontwikkelen, testen en invoeren van gestandaardiseerde protocollen voor de monitoring van wilde bestuivers.
- De invoering van wetenschappelijke gegevensverzamelingsmethoden, waaronder het koppelen van soorten aan habitat- en floragegegevens, en het toespitsen van de gegevens op geografische sleutelgebieden en/of weinig bestudeerde gebieden (bv. West-Vlaanderen, Calestienne, Gaume, valleien van de Maas en Geer).
- De ontwikkeling en invoering van indexen (of indicatoren) voor de gezondheid van wilde bestuiverspopulaties en -gemeenschappen op basis van gestandaardiseerde monitoringsgegevens inzake bestuivers. Het stimuleren en bevorderen van participatief onderzoek met actoren en burgerwetenschappers.

Dit systeem (in het bijzonder de indexen en indicatoren) zal dienen om de impact van maatregelen op de bestuiverspopulaties te meten en zou eveneens kunnen worden gebruikt als proxy voor de evaluatie van andere beleidsmaatregelen rechtstreeks of onrechtstreeks gelinkt met bestuivers.

3.5 Beheren, onderhouden en verbinden van databanken over bestuivers

De sleutel tot wetenschappelijke vooruitgang en doeltreffende monitoring is de beschikbaarheid van gegevens en informatie die voldoen aan de beginselen van vindbaarheid, toegankelijkheid, interoperabiliteit en herbruikbaarheid ('FAIR' - Findable, Accessible, Interoperable & Reusable). Om te komen tot dergelijke gegevens- en informatiekwaliteit over bestuivers, moeten stappen worden ondernomen om het desbetreffende gegevensbeheer te verbeteren op de volgende punten:

- De beschikbaarheid van historische basisgegevens vergroten door de entomologische collecties van België te inventariseren, beheren en digitaliseren (bv. via het verderzetten van het werk dat gebeurde in het kader van het BELSPO-project BELBEES).
- De interoperabiliteit van regionale, nationale en internationale databanken bevorderen door gemeenschappelijke normen in te voeren en grensoverschrijdende gegevensuitwisseling te stimuleren (bv. via GBIF).

³³ Zie https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/issue-23-2020-05-pollinators-future-brief_en.pdf

- Een nationaal gegevensplatform inzake bestuivers oprichten en onderhouden, met integratie van en voortbouwend op projectdatabanken zoals BELBEES (Belgische gegevensinventarissen en digitalisering), SAPOLL (Sauvons nos pollinisateurs / Samenwerken voor pollinators) of WildBnB (Brusselse atlas van wilde bijen) en Citizen-science databanken zoals waarnemingen.be / observations.be van Natuurpunt / Natagora.
- Open data verder bevorderen.

3.6 Actoren en het publiek informeren over nieuwe inzichten, en burgerwetenschap rond bestuivers bevorderen

Zoals eerder al aangegeven vereist de invoering van een adaptieve strategie voor bestuivers die voortbouwt op de wetenschappelijke vooruitgang, een sterke betrokkenheid van het publiek en de bijenhouders als voornaamste actoren, om het nodige maatschappelijke draagvlak te waarborgen. Het bevorderen van burgerwetenschap is niet enkel een element in dit verband, het is van cruciaal belang omdat het sterk bijdraagt tot de gegevens- en informatiebasis die nodig is voor wetenschappelijke vooruitgang en monitoring. Voorbeelden van mogelijke modellen zijn 'nederlandzoemt.nl' of de smartphone-app 'ObsIdentify'. Enkele specifieke elementen die hiertoe zouden kunnen bijdragen zijn:

- De ontwikkeling en verspreiding, onder andere door het ondersteunen van gespecialiseerde organisaties, van informatie- en bewustmakingsinstrumenten onder professionals en de publieke sector over het belang van bestuivers, en over de keuze en de eigenschappen van bloeiende planten voor bestuivers.
- Voortbouwend op bestaande gesubsidieerde onderzoeks-/kenniscentra, professionals (tuinbouwers, landschapsplanners, architecten, enz.) informatie verstrekken zodat zij hun klanten relevant en correct advies kunnen geven bij de aankoop van planten voor bestuivers.
- Ontwikkeling en promotie van informatiepakketten voor scholen, aangepast aan het onderwijsniveau.
- Bevorderen van de verspreiding van wetenschappelijke kennis en ontdekkingen via educatieve programma's op de openbare radio en televisie.
- Opleiden van burgerwetenschappers.

VI. Opvolging en rapportering

De bestuiverswerkgroep (BWG) volgt de uitvoering van de strategie op, onder toezicht van de Interministeriële Conferentie Leefmilieu uitgebreid met Onderzoek en Landbouw. Vanaf de goedkeuring van de strategie zal de bestuiverswerkgroep minstens één opvolgvergadering per jaar organiseren.

Na goedkeuring van de strategie stelt de bestuiverswerkgroep om de 3 jaar een evaluatieverslag van de uitvoering van de strategie op.